

Asia	Maalausten tekeminen toisia maalauksia esikuvina käyttäen
Hakija	A
Annettu	Helsingissä 29.3.1999

Selostus asiasta

A (jäljempänä hakija) on 30.10.1998 päivätyllä kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa maalausten mukailemisesta.

Hakija kertoo, että hänen perheensä tekee öljyvärimaalauksia muiden taiteilijoiden maalauksia esikuvina käyttäen. Hakijataho painaa maalauksistaan taidekopioita ja postikortteja. Hakija pyytää tekijänoikeusneuvoston kantaa siihen, onko maalausten mukaileminen sallittua.

Hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä kolme kuvaa alkuperäisistä, esikuvina käytetyistä maalauksista sekä kuvat niistä maalauksista, jotka hakijan perhe alkuperäisiä maalauksia mukaillen on tehnyt. Esikuvina on käytetty kahta Helene Schjerfbeckin maalausta. Nämä esittävät venettä sekä tyttöä ja "pajunkissalla" olevaa pajunoksaa. Lisäksi esikuvana on käytetty P. Viidan vuonna 1991 maalaamaaksi merkittyä, lumpeenkukkaa esittävää maalausta. Schjerfbeckin maalauksista on tekijänoikeusneuvostolle toimitettu toimitettu A4-kokoa oleville paperiarkeille painetut kuvat. P. Viidan maalauksesta on toimitettu maalausta esittävä valokuva. Venettä esittävästä öljyväreihin tehdystä mukaelmasta on tekijänoikeusneuvostolle toimitettu sekä valokuva että postikortille painettu kuva. Tyttöä ja pajunoksaa esittävästä öljyväreihin tehdystä mukaelmasta on tekijänoikeusneuvostolle toimitettu postikortille painettu kuva. Lumpeenkukkaa esittävästä mukaelmasta on toimitettu A4-kokoa olevalle paperiarkille painettu kuva. Hakijan toimittamista mukaelmien kuvista ilmenee, että hakija käyttää Schjerfbeckin maalauksista tehdyistä mukaelmista nimiä "Ujo pajunkissatyttö" ja "Vene lumpeikossa".

Hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä kuvan myös mukaelmasta "Viisi hapanta omenaa". Hakija kertoo, ettei hänellä ole hallussaan kuvaa alkuperäisestä maalauksesta eikä hän myöskään muista alkuperäisen maalauksen tekijää.

Vastineet

Tekijänoikeusneuvosto on varannut B:lle Helene Schjerfbeckin oikeudenomistajana sekä visuaalisen alan taiteilijoita edustavalle tekijänoikeusyhdistys Kuvasto ry:lle tilaisuuden ilmaista näkemyksensä asiassa.

B toteaa vastineessaan ensinnäkin, että esikuvina käytetyt maalaukset ovat huonotasoisia kopioita Helene Schjerfbeckin maalauksista. Kopiot muistuttavat kuitenkin paljon niissä kuvattuja Schjerfbeckin taideteoksia, joten ne eivät ole samasta aiheesta tehtyjä muunnelmia vaan suoria kopioita Schjerfbeckin töistä. Toiseksi B toteaa, että tekijänoikeuslaki sallii kopioiden tekemisen yksityiseen käyttöön, mutta kieltää tehtyjen kopioiden myymisen. Kolmanneksi B toteaa, että hakijataho on tehnyt kaupalliseen tarkoitukseen kopioita taideteoksen kopioista. Hakijataho myy kopioita Helene Schjerfbeckin töistä. B:n mukaan edellä mainittu toiminta on tekijänoikeuslain nojalla laitonta ja rangaistavaa. B:n mukaan X -yhtiön on poistettava Helene Schjerfbeckin töitä kopioivat postikortit markkinoilta ja tuhottava ne sekä maksettava korvaus Schjerfbeckin oikeudenomistajille C:lle ja vastineen antajalle.

Kuvasto toteaa 29.1.1999 päivätyssä kirjelmässään näkemyksensä, ettei lausuntopyynnössä tarkoitettujen soutuvene-, tyttö ja pajunkissa- sekä lumpeenkukkaaiheisten mukaelmien tekeminen ole edellyttänyt esikuvina käytettyjen maalausten tekijänoikeuden haltijoiden lupaa. Tyttöä ja pajunoksaa sekä venettä kuvaavien maalausten osalta tilannetta voi Kuvaston mukaan verrata korkeimman oikeuden tapaukseen KKO 1979 II 64 (maalaus valokuvasta). Pirkko Liisa Haarmannin mukaan "ratkaisu osoittaa, että maalauksen ollakseen valokuvan kappale täytyy olla hyvin tarkka kopio valokuvasta" (Haarmann, Immateriaalioikeuden oppikirja, Helsinki 1989, s. 61). Lumpeenkukka-aiheisten maalausten osalta Kuvasto toteaa, että hakijatahon maalauksessa oleva kukka olisi voinut syntyä muotoisekseen ilman esikuvaakin.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on teokseen tekijänoikeus. Lainkohdasta ilmenee, että muun muassa kuvataiteen tuote voi olla teos. Kuvataiteen tuotteita ovat esimerkiksi valokuvat, maalaukset, piirustukset ja kuvanveistokset.

Teoksella tekijänoikeudellisessa merkityksessä tarkoitetaan henkisen luomistyön tuotetta. Kirjallinen tai taiteellinen tuote on tekijänoikeudella

suojattu, jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Esimerkiksi tuotteen kirjallisella tai taiteellisella tasolla ei ole merkitystä, ei myöskään sen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomäärällä. Myös käytännöllistä käyttötarkoitusta toteuttava tuote voi olla teos. Erään teosharkinnassa apuna käytetyn määritelmän mukaan teoskynnys ylittyy, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.

Tekijänoikeus ei suojaa ideoita ja yleisiä periaatteita, vaan niiden omaperäistä ja luovaa ilmaisumuotoa. Myöskään teoksen aihetta ja aiheen käsittelyä ohjaavaa metodologiaa sekä teoksen sisältämiä tietoja sellaisenaan ei suojata.

Tekijänoikeuden sisällöstä säädetään tekijänoikeuslain 2 ja 3 §:ssä. Lain 2 §:ssä säädetään tekijän taloudellisista oikeuksista. Säännöksen mukaan tekijänoikeus tuottaa, tietyin tekijänoikeuslain 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännökseenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Esimerkiksi muunnelman tekeminen taideteoksesta edellyttää taideteoksen tekijän lupaa.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään lain 3 §:ssä. Sen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla ja teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla sillä, joka on kääntänyt teoksen, muunnellut sitä tai saattanut sen toiseen kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tuossa muunnellussa muodossa. Myös muuntelijan panoksen on suojaa saadakseen osoitettava omaperäisyyttä. Muuntelijan oikeus kattaa vain hänen oman suorituksensa eikä se rajoita tekijänoikeutta alkuperäiseen teokseen. Kuten edellä on todettu, edellyttää muunnelman tekeminen teoksesta teoksen tekijän suostumusta. Kappaleiden valmistaminen tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla suojaa saavasta muunnelmasta edellyttää sekä alkuperäisen teoksen tekijän että muuntelijan suostumusta.

Tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin mukaan "jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaan uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäiseen teokseen." Tällainen tilanne on kysymyksessä esimerkiksi silloin, kun kirjallisessa ja taiteellisessa luomistyössä hyödynnetään toisen käyttämiä ideoita ja aiheita mutta toteutetaan ne itsenäisellä ja omaperäisellä tavalla. Tällaiseen hyödyntämiseen ei tarvita alkuperäisen teoksen

oikeudenhaltijan suostumusta. Edellä mainitussa säännöksessä itse asiassa todetaan se tekijänoikeuden peruserä, että itsenäiset luomistyön tuotteet ovat tekijänoikeudella suojattuja.

Tekijänoikeuslain valmistelutöissä, ehdotuksessa laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin, todetaan:

"Asian luonnosta johtuu, että kirjallinen ja taiteellinen luomistyö yleensä saa vaikutteita samalla alalla tapahtuneesta vanhemmasta tuotannosta eikä sen vuoksi ole siitä kokonaan riippumaton. Kirjallisuuden ja taiteen suuret luomukset tietenkin vaikuttavat innoittavasti ja hedelmöittävästi. Ne yksityiskohdat, joista kirjallinen tai taiteellinen teos muodostuu, ovat melkoiselta osalta yhteisomaisuutta ja lainatavaraa ja ne uusiutuvat vain hitaasti. Aikalaiset ja jälkipolvet käyttävät hyväkseen olemassa olevia tyylipiirteitä, aatteita ja taiteellisia vaikutteita ja näillä on hedelmöittävä vaikutus heidän työhönsä. Tämä kaikki on täysin luonnollista eikä sille voida asettaa kieltoa. Milloin uusi teos täyttää itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset, täytyy tekijän, vaikkakin hän sitä muovaillessaan on äsken mainitussa mielessä käyttänyt hyväkseen aikaisempaa teosta, saada luomukseensa itsenäinen tekijänoikeus." (komiteanmietintö 1953:5, s. 50)

Mietinnössä todetaan lisäksi, että yksityiskohtaisten sääntöjen antaminen siitä, miten raja vapaan luomisen ja muuntelemisen välillä käytännössä on vedettävä, on varsin vaikeata. Riidanalaisissa tapauksissa rajanveto jää mietinnön mukaan oikeuskäytännön varaan, jolloin tuomioistuimen on vapaasti harkittava kaikki asiaan vaikuttavat seikat.

Eri teosten välinen samankaltaisuusarviointi perustuu teosten olennaisten osien samankaltaisuuden arviointiin. Samanlaisuusarvioinnissa tarkastellaan Pirkko-Liisa Haarmannin mukaan sitä, muistuttavatko teokset toisiaan siinä määrin, että ne herättävät samuuselämyksen (Haarmann, Tekijänoikeus, lähioikeudet ja oikeus valokuvaan, Helsinki 1992, s. 79).

Oikeuskäytännöstä voidaan samankaltaisuusarvioinnista mainita esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu 1979 II 64. Tapauksessa A oli maalannut taulun käyttäen esikuvanaan B:n valmistamaa julkistettua valokuvaa sekä asettanut sen julkisesti näytteille ja myytäväksi. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan maalausta ja valokuvaa toisiinsa verrattaessa oli ilmeistä, ettei maalaus ollut voinut syntyä valokuvasta riippumatta. Muun muassa töissä kuvattujen lasten asennot ja vaatus sekä osaksi tausta osoittivat huomattavia yhtäläisyyksiä. Toisaalta valokuvassa ja maalauksessa oli myös olennaisia eroavuuksia, etenkin lasten ilmeissä ja siinä, ettei maalaus ollut valokuvan tapaan yksityiskohtia tarkasti kuvaava. Huomioon ottaen, ettei A:n oikeus valmistamaansa valokuvaan koskenut sen aihetta ja että maalauksen ja valokuvan valmistusmenetelmien erilaisuudesta johtuen kuvaannollisesti vähäisetkin eroavuudet vaikuttivat olennaisesti kokonaisvaikutelmaan, korkein oikeus ei pitänyt B:n maalausta A:n valokuvan kappaleena vaan valokuvan

pohjalta syntyneenä itsenäisenä teoksena. Korkein oikeus, ottaen huomioon oikeudesta valokuvaan annetun lain 1 §:n ja tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentista ilmenevän periaatteen, hylkäsi A:ta vastaan ensin viitatus lain säännösten rikkomisesta ajetun syytteen ja häneen kohdistetut korvausvaatimukset. Tapaus on ajalta, jolloin valokuvien suojasta säädettiin oikeudesta valokuvaan annetussa laissa.

Tekijänoikeusneuvosto on esimerkiksi lausunnoissaan 1995:12 ja 1997:10 käsitellyt taiteellisten tuotteiden samankaltaisuusarviointia.

Tekijänoikeuslain 12 §:ssä säädetään rajoituksesta tekijän yksinomaiseen oikeuteen valmistaa teoksesta kappaleita. Säännöksen 1 momentin mukaan julkistetusta teoksesta saa jokainen valmistaa muutaman kappaleen yksityistä käyttöään varten. Siten valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Säännös antaa mahdollisuuden esimerkiksi jäljitellä maalauksia yksityisessä harrastus- tai oppimistarkoituksessa. Säännöksen nojalla ei kuitenkaan voida valmistaa teosten kopioita yleisön saataviin saattamiseksi eli esimerkiksi pantavaksi julkisesti näytteille ja myyntiin.

Tekijänoikeuslain 43 §:n mukaan tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

Lausuntopyynnössä tarkoitetut maalaukset

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetuista kuvista ilmenee, että lausuntopyynnössä tarkoitetut alkuperäiset maalaukset ovat teoksia.

Saadun selvityksen mukaan P. Viita on maalannut taulunsa vuonna 1991. Helene Schjerfbeck kuoli vuonna 1946. Tekijänoikeussuoja on lain (1654/1995) mukaan voimassa tekijän elinajan ja 70 vuotta hänen kuolinvuodestaan. Laki (1654/1995) tuli voimaan 1.1.1996. Suoja-aika piteni lain muutoksella 50 vuodesta 70 vuoteen. Lain voimaantulo- ja siirtymäsäännösten mukaan lakia sovelletaan myös ennen sen voimaan tuloa luotuihin teoksiin. Edellä selostetun perusteella tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sekä P. Viidan että Helene Schjerfbeckin maalaukset saavat tekijänoikeussuojaa.

Verrattaessa keskenään tyttöä ja pajunoksaa esittäviä Helene Schjerfbeckin ja D:n maalauksia voidaan todeta, että maalausten aihe ja pääelementit ovat samat. Kummatkin maalaukset esittävät tyttöä, jonka sylissä on tytön vasemmalle olkapäälle kallistuva "pajunkissoilla" oleva pajunoksa. Myös maalausten värisävyt ovat samat. Tytön hiukset ja vaatetus ovat vaaleat ja tyttö on kuvattu harmaasävyiseen taustaan. Maalauksissa on huomattavia keskinäisiä eroja siinä, miten maalausten eri elementit, esimerkiksi tytön kasvot, on kuvattu. Näiden erojen

vaikutuksesta maalaukset poikkeavat kokonaisilmeiltään toisistaan olennaisesti.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että D:n tekemää "Ujo pajunkissatyttö" -maalausta voidaan pitää neuvostolle toimitetusta kuvasta ilmenevään Schjerfbeckin maalaukseen verrattuna tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentissa tarkoitettuna uutena ja itsenäisenä teoksena. Siten D ei ole tarvinnut maalauksensa tekemiseen alkuperäisen teoksen tekijänoikeuden haltijan lupaa. Myöskään kappaleiden valmistaminen D:n maalauksesta ja valmistettujen kappaleiden saattaminen yleisön saataviin ei edellytä esikuvana olleen maalauksen tekijänoikeudenhaltijan suostumusta.

Verrattaessa keskenään venettä esittäviä Helene Schjerfbeckin ja E:n maalauksia voidaan todeta, että maalausten aihe ja pääelementit ovat samat. Kummatkin maalaukset esittävät vedessä lumpeiden keskellä olevaa soutuvedettä. Schjerfbeckin veneen taustalla näkyy rannalla kasvavia puita ja pensaita alaosistaan. Samankaltainen elementti näkyy E:n maalauksesta painetussa postikortissa. E:n maalausta katsomalla ilmenee, että kortista on E:n maalauksen yläosasta rajattu osa pois. E:n maalauksen yläosassa rannalla olevia pensaita on kuvattu kokonaisuudessaan ja maalauksen perspektiivi on siten postikortista ilmenevää laajempi. Tekijänoikeusneuvostolla ei ole tietoa siitä, onko tekijänoikeusneuvostolle toimitetussa Schjerfbeckin maalauksesta painetussa kuvassa tehty vastaava rajaus. Tekijänoikeusneuvosto käyttää vertailunsa pohjana Schjerfbeckin veneaiheista maalausta sellaisena kuin se ilmenee tekijänoikeusneuvostolle toimitetusta aineistosta.

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetun aineiston perusteella voidaan päätellä, että veneaiheisten maalausten värisävyt sekä valot ja varjot poikkeavat olennaisella tavalla toisistaan. Lisäksi siveltimen käyttötapa näyttää olevan maalauksissa erilainen. Maalausten yksityiskohdissa on eroja. Edellä viitatu erot luovat sen vaikutelman, että kyseessä on samasta asetelmasta tehdyt kaksi itsenäistä maalausta.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että E:n tekemää venemaalausta, sellaisena kuin se ilmenee tekijänoikeusneuvostolle toimitetuista valokuvasta ja postikortista, voidaan pitää neuvostolle toimitetusta kuvasta ilmenevään Schjerfbeckin maalaukseen verrattuna tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentissa tarkoitettuna uutena ja itsenäisenä teoksena, jonka valmistaminen ei ole edellyttänyt esikuvana käytetyn teoksen oikeudenhaltijan lupaa.

Tekijänoikeusneuvostolle toimitetut lumpeenkukka-aiheiset maalaukset kuvaavat veden pinnalla olevaa lumpeenkukkaa. Ottaen huomioon sen, ettei teoksen aihe sinänsä ole tekijänoikeudella suojattu, tekijänoikeusneuvosto katsoo, että E:n lumpeenkukka-aiheista maalausta voidaan pitää P. Viidan maalaukseen verrattuna tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentissa tarkoitettuna uutena ja itsenäisenä teoksena, jonka valmistaminen ei ole edellyttänyt esikuvana käytetyn teoksen oikeudenhaltijan lupaa.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, ettei se voi ottaa kantaa siihen, onko mukaelman "Viisi hapanta omenaa" valmistaminen ollut sallittua ilman esikuvana käytetyn maalauksen tekijänoikeuden haltijan lupaa. Tämä johtuu siitä, että neuvostolle ei ole toimitettu vertailuaineistoksi kuvaa alkuperäisestä maalauksesta.

Yhteenveto

Lausuntopyynnön liiteaineistosta ilmenevien vene-, lumpeenkukka- sekä tyttö- ja pajunkissa -aiheisten mukaelmien valmistaminen on ollut sallittua ilman mukaelmien esikuvina olleiden maalausten tekijänoikeuden haltijoiden lupaa. Nämä mukaelmat eivät ole esikuvina käytettyjen maalausten tekijänoikeuslain 2 §:ssä tarkoitettuja kappaleita, vaan niihin verrattuna tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentissa tarkoitettuja itsenäistä tekijänoikeussuojaa saavia teoksia. Tekijänoikeusneuvosto on suorittanut vertailun sille toimitettujen kuvien perusteella.

Eri maalausten kesken suoritettava samankaltaisuusarviointi on aina tapauskohtaista harkintaa. Tekijänoikeusneuvosto korostaa, että se on tässä lausunnossaan ottanut kantaa ainoastaan edellä viitattujen mukaelmien tekijänoikeudelliseen asemaan.

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa.